

PRVÁ DÁMA UMELECKEJ KNIŽNEJ VÄZBY ŽIVOTNÉ JUBILEUM LIDY MLICHOVEJ

MGR. PETER CABADAJ

The paper was written in honour of the life anniversary of one of the most prominent figures in artistic bookbinding in Slovakia, Ľudmila (Lida) Mlichová, whose activity built on that of her father, Jan Vrtílek, a famous personality in Czechoslovak book culture and art. The author describes her long career in book art and examines its spiritual and cultural dimensions. The article also lists Mlichová's most significant national and international awards, her memories and opinions on the past and current state of book culture, which is facing a decrease in the value placed on books as the digital environment continues to expand.

Keywords: personalities, Ľudmila Mlichová, Jan Vrtílek, artistic bookbinding, book art, bookbinding workshops, anniversaries

 petercabadaj5@gmail.com

(DENNÍK N)

Vieme o mnohých falošných prorokoch, ktorí roky trúbia do sveta čosi o zániku knihy ako fyzického predmetu. Čítačky, do ktorých sa vojdú stovky titulov, vraj všetko nahradia. Ľudia vraj budú potrebovať priestor využiť inak – racionálnejšie. Poznáme aj viaceré osoby, známe z médií a šoubiznisu, ktoré dokonca vyjadrujú hrdosť nad tým, že knihy vôbec nečítajú. Akoby išlo o nejaký archaický prežitok, ktorý k ultramodernému svetu a človeku v ňom žijúcemu akosi nepatrí. Chvalabohu, stále je dosť tých, ktorí papierovú knihu nielenže uprednostňujú a uprednostňovať vždy budú, ale ju tiež považujú za mimoriadne zaujímavý artefakt. Hoci sa už možno neprehrýzajú starodávnou latinčinou či nemčinou, stačí im dotyk s knihou, jej vôňa a vizuálny zážitok. Istotne žijú medzi nami aj takí, ktorí nad starobylými stránkami snívajú o zástupoch mužov a žien, ktorí vzácnu knihu vlastnili pred nimi, ale aj o tých, čo ju budú mať vo svojej bibliotéke po nich – ako istý druh nesmrteľnosti. Mám na mysli kategóriu ľudí, ktorí by so Saint-Exupéryom povedali, že ak by mali patentné pilulky na potlačenie smädu, čas, ktorý by pomocou nich získali, by radšej venovali pomalejšej prechádzke k studni.

Aj takéto myšlienky vo mne vibrovali pri návštevách unikátneho miesta – Knihárskej dielne Lidy Mlichovej v Žiline. Bezpochyby ide o kontinuálne najdlhšie fungujúcu dielňu tohto typu na území Slovenska. Okrem excelentnej ručnej práce na väzbách rôznych bibliofilii či vzácných kníh sa v nej konajú aj prehliadky a workshopy. Jedného dňa sa možno dožijeme aj vzniku múzea, ktoré bude niesť meno Jana Vrtílka. Mimochodom, na jeho portrét v zlatom ráme sa upiera pohľad azda z každého rohu tejto čarovnej miestnosti.

JAN VRTÍLEK

Otvorene priznávam, že som intenzívne rozmýšľal, ako koncipovať svoj príspevok. Ak mal niekto z vás možnosť spoznať Lidu Mlichovú, prípadne navštíviť jej knihársku dielňu v Žiline, istotne potvrdí, že najsť adekvátne slová a slovné spojenia je mimoriadne zložité. Počúvať totiž Lidu Mlichovú, keď pokojným a tichým hlasom rozpráva o knihách, je fascinujúcim zážitkom. Ihneď zistíte, že hovorí o svete, ktorého

je pevnou, integrálnou a neodmysliteľnou súčasťou. Distingvovaná dáma so striebornými vlasmi sa v knižárskej dielni pohybuje od detských liet. Osobnosť Lidy Mlichovej zanechala prirodzenú pečať na jej tvorbe a knihy zase stopu na jej charizme.

Prostredie, v ktorom sa nachádza, je pre Lidu Mlichovú najprirodzenejšie. Obklopená krásnymi knihami, za dlhým dreveným stolom plným nákresov a kúskov kože, pôsobí, akoby vystúpila z románu (Cabadaj 2024, s. 2). Lida Mlichová zvykne hovoriť: „*Tu som doma, tu budem žiť myslou stále.*“

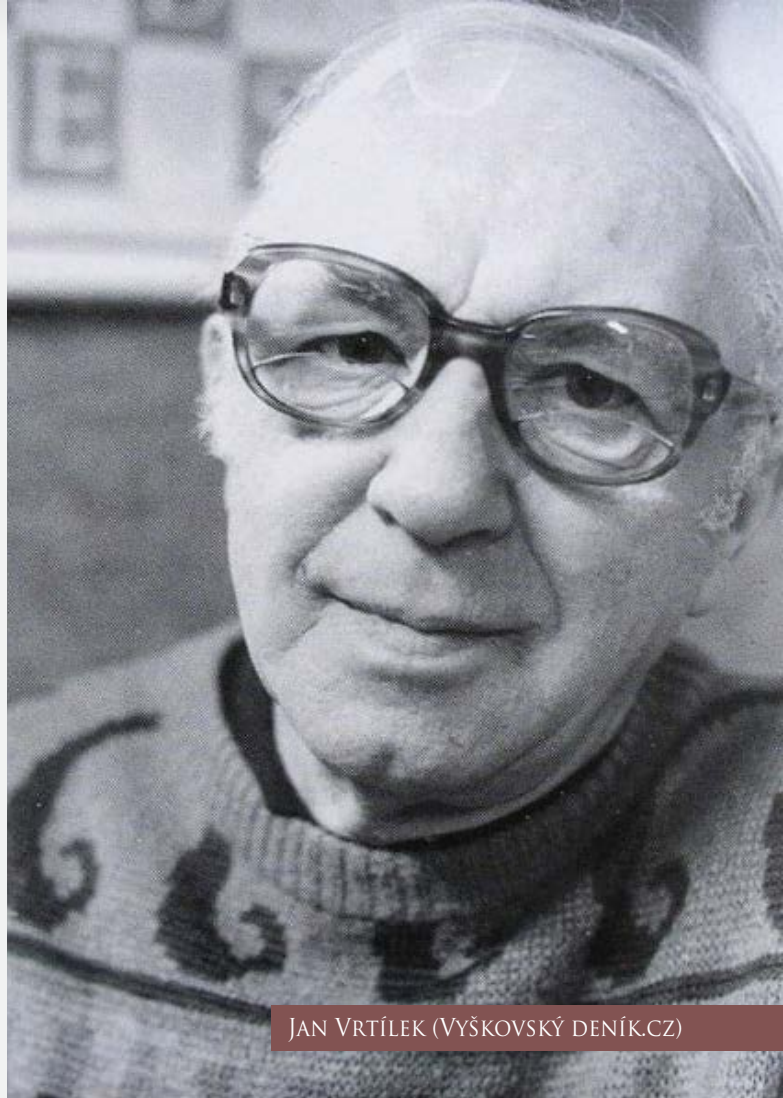
Zásadnú úlohu v jej živote zohral otec Jan Vrtílek, ktorého plným právom radíme medzi najvýraznejších protagonistov umeleckej knižnej väzby tak v slovenskom, ako aj v československom kultúrnom kontexte. Svetlo sveta prvý raz uzrel 12. decembra 1906 vo Vyškove na Morave a od roku 1928 až do svojej smrti (10. 3. 2000) pôsobil v Žiline. Zaoberal sa individuálnou umeleckou knižnou väzbou s aplikovaním rozličných technologických postupov väzby do kože a pergamenu. Majstrovsky uplatňoval zdobiace techniky, ako intarziu, mozaiku a hlavne ručné zlátene. Vrtílkova séria brilantných väzieb zo šesťdesiatych rokov, ktoré tematicky venoval Slovensku, je mimoriadne významná. Invenčne v nej uplatnil symbolické materiály, ako ovčiu kožušinu, kožu či mosadzné spony. V súlade s odborníkmi možno konštatovať, že jeho tvorba patrí dodnes medzi umelecké skvosty knižnej väzby.

Jan Vrtílek bol taktiež špičkovým reprezentantom slovenského úžitkového „kumštu“. O tvorcových kvalitách svedčí jeho účasť na prestížnych svetových prehliadkach knižárskeho umenia v Lipsku, Berlíne, Viedni a Montreale, ako aj ocenenia, ktoré tam získal.

Za zmienku rozhodne stojí, že bol členom renomovanej medzinárodnej organizácie Meister der Einbandkunst so sídlom v Mníchove. Mesto Žilina udelilo čestné občianstvo Janovi Vrtílkovi v roku 1996.

POKRAČOVATEĽKA TRADÍCIE

Remeslo po otcovi zdedila dcéra Ludmila (Lida) Mlichová, ktorá zachovala činnosť knižárskej dielne v historických priestoroch domu na Hornom vale do roku 2016. Odvtedy sa dielňa nachádza v priestoroch zrekonštruovaného secesného Rosenfeldovho paláca v Žiline.

JAN VRTÍLEK (VYŠKOVSKÝ DENÍK.CZ)

Táto výrazná umelecká i ľudská osobnosť, narodená 9. októbra 1940 v Žiline, je pokračovateľkou rodinnej tradície knižárskeho remesla a majiteľkou dielne s nenapodobiteľnou a čarovnou atmosférou. Knihy, ktoré vychádzajú spod jej rúk, sú jedinečnými originálmi – hotové umelecké klenoty. Bravúrne do nich vtlača vrozený cit pre krásu, poéziu, harmóniu a precíznosť.

Lida Mlichová svoju tvorbu prezentovala na mnohých expozíciách doma aj v zahraničí. Pravidelne vystavovala v rámci *Bienále knižného umenia* v Martine, *Trienále knižného umenia* v Kroměříži a na ďalších podujatiach. Je laureátkou Ceny Spolku českých bibliofilů (Praha 1985), ktorú získala vedno s architektkou Vierou Meckovou, Ceny Mikuláša Galandu za knižnú väzbu bibliofilie *Danielov sen* (2001) a ďalších prestížnych ocenení. Triumfovala napríklad v súťaži Společenství českých knihařů o najlepšiu knižnú väzbu za dielo Ladislava R. Haňka *Kavárenské Kabuki* (2009). Slávnostné otvorenie Knižárskej dielne Lidy Mlichovej sa uskutočnilo vo štvrtok 15. decembra 2016 v Rosenfeldovom paláci, ktorý po rekonštrukcii patrí k najvýznamnejším architektonickým pamiatkam Žiliny.

HOVORY O OTCOVI

Lida Mlichová vždy rozpráva o svojom otcovi s patričnou hrdosťou v hlase. Jan Vrtílek je totiž v rámci remesla významnou osobnosťou. Oprávnené ho možno považovať za zakladateľa umeleckej knižnej väzby na Slovensku.

„Svojou cieľavedomosťou a zručnosťou sa už ako mladý čoraz častejšie dostával do povedomia zákazníkov. Navyše mal remeslo v remesle – vedel ručne zlatiť, čo bolo v tých časoch veľkou výhodou. A tak sa stávalo, že ak chcel zákazník niečo zložitejšie, precíznejšie, robil to on. Aj vďaka tomu si vybudoval meno a musím povedať, že si ho za celý svoj život ani raz nepokazil.“

Heinovské noci Karla Šiktanca, viazané celé v koži, Baudelairove Kvety zla alebo Danteho Božská komédia – to je len špička ľadovca Vrtílkovej úctyhodne bohatej knižárskej tvorby. Renomé si získal aj vďaka spolupráci s význačnými slovenskými umelcami, ako Martin Benka, Miloš Alexander Bazovský, Ľudovít Fulla, Vincent Hložník či Alex Mlynarčík. Lida Mlichová spomína: „Schádzali sa úplne prirodzene. Život bol vtedy veľmi spoločenský.“

Veľmi rada tiež rozpráva o všestrannom básnikovi, spisovateľovi, žilinskom rodákovi a blízkom priateľovi Ľubomírovi Feldekovi:

„Raz mi povedal, že má v Prahe dve banánové škatule plné kníh, ktoré robil môj otec. Mal špecifický rukopis, ktorý sa rokmi vyvíjal a menil, ale kto pozná jeho tvorbu, ten vždy vie, že ide o jeho prácu.“

Knižné väzby, ktoré Jana Vrtílka preslávili, boli autorské. Mnohokrát pri zhotovovaní invenčne aplikoval netradičné materiály, napríklad jahňaciu kožu alebo vrecovinu, často do nich zakomponovával aj rozličné predmety.

„Každá kniha si sama povie, ako chce zviazať. Len jej treba rozumieť,“ povedal raz Vrtílek v rozhovore českému básnikovi, kunsthistorikovi a bibliofilovi Tomášovi Mazáčovi (Cabadaj 2024, s. 3).

PIESEŇ PIESNÍ

V rodinnom remesle pokračovala zo štyroch detí Jána Vrtílka len dcéra Lida. Spolu s architektkou Vierou Meckovou vytvorili v 80. rokoch úspešnú autorskú dvojicu. Ich knižné opusy získali prestížne ocenenia na viacerých trienále umeleckej väzby.

Zakrátko po Nežnej revolúcii Lida Mlichová prevzala potrebné stroje do osobného vlastníctva a vyplátila potrebné sumy, aby mohla dielňu prevádzkovať aj naďalej.

„V tom období však staršia generácia knihárov postupne odchádzala, prišli noví, dravší ľudia a kritériá, ktoré boli nastavené na prácu umeleckého remesla, sa trochu zmenili. Nechcem nikomu krivdiť, ale aj to spôsobilo, že remeslo išlo úrovňou dole.“

Knihárka vzápätí dodáva (Cabadaj 2024, s. 3), že k veľkému zlomu kardinálne prispeli aj nové technológie:

„Hotové knihy padajú na pás, už sú zabalené do igelitu. Stačí to len nakódovať. Nechápem to, veď kniha sa ani neusuší, len sa jednu minútu spučí strojom a ide ďalej. To sú knihy, ktorých sa nedotkla ľudská ruka. Je mi to ľúto...“

Ak si niekto myslí, že by ako laik našiel rozdiel v knihe, ktorá bola zhotovená ručne, a tej, čo vznikala v pásovej výrobe, Lida Mlichová ho ihneď vyvedie z omylu. Keď pred vás postaví niektoré zo svojich diel, máte až strach dotknúť sa ho, aby ste náhodou opus nijako nepoškodili... Zároveň vás však hladká koža na dotyk priam vyzýva. Príkladom môžu byť *Kavárenské Kabuki* – kniha kresieb českého umelca Ladislava R. Haňku, žijúceho v USA. Umelecký dojem z majestátnej koženej väzby monumentálneho formátu podčiarkuje trblietajúca sa brošňa. Lida Mlichová vysvetľuje:

„Je to moja brošňa, ktorú som vždy nosila k jednoduchým čiernym šatám na koncerty môjho syna, keď študoval na konzervatóriu. Potom sa však rozbila... Kniha *Kavárenské Kabuki* je o osamelých ľuďoch v kaviarni, ktorých pohľad hovorí, že všetko je už dávno preč. Mne túto emóciu evokovala moja brošňa. A hoci ma k nej

viažu spomienky, rozhodla som sa, že ju predsa len do knihy použijem. Aj tak sa rodia moje knihy.“

Knihársky „fach“ je dnes už skôr koníčkom ako remeslom. Aktuálny interes o ručnú väzbu sa týka najmä pamätných kníh, kroník, bibliofilii a autorských titulov. Veľkú časť svojej práce však Lida Mlichová robí, ako zvykne tvrdiť, pre radosť. Dlhodobo spolupracuje so špičkovým typografom Petrom Ďurikom z Martina. Vedno s ním a medzičasom už zosnulým nezabudnuteľným všestranným výtvarníkom Miroslavom Cipárom vydala v roku 2010 fascinujúcu bibliofiliu *Pieseň piesní*.

„O knihe Pieseň piesní sme snívali a hovorili asi tri roky a bola to práca plná pokory. Musím s hrdosťou konštatovať, že o dielo bol medzi zberateľmi krásnych kníh mimoriadne veľký záujem. Vyšlo desať kusov. Jeden exemplár si každý z nás nechal pre seba, sedem išlo okamžite preč. Rada robím s priateľmi na veciach, ktoré nás tešia.“

Knihy vždy privádzali a privádzajú do života Lidy Mlichovej interesantných ľudí. Mnohí, ktorí milujú a obdivujú umenie, chcú na vlastné oči vidieť a všetkými zmyslami precítiť, ako kniha vzniká, túžia zažiť pokoj a tajomnú atmosféru knihárskej dielne – a potom radi prichádzajú opäť a zas.

„Tak som sa napríklad zoznámila aj s Karlom Krylom. Jeho otec bol vydavateľ a tlačiar bibliofilii, ktorého knihy sú dodnes predmetom zberateľských vášní. Dielňu mu však zlikvidovali a vypálili komunisti, a tak vlastne zlikvidovali aj jeho. Keď ku mne Karel vošiel, úplne pookrial, akoby sa rozpamätával. Zarozprávali sme sa dlho do noci a stali sa z nás dobrí priatelia. Svet okolo kníh buduje nečakané vzťahy. Je to vzácnosť.“

Charizmatická Lida Mlichová považuje knihársku dielňu za svoje celoživotné útočisko a má ohromnú radosť, že môže stále robiť na veciach, ktoré ju naplňujú.

„Mám možnosť sústrediť sa na zaujímavé spolupráce. Takou bola napríklad väzba na anglický preklad Hviezdoslavových Krvavých sonetov. Desať kusov vyšlo v červenej koži a jeden z nich prijala ako dar anglická kráľovná. Má ho vo svojej knižnici, čo je veľká pocta.“

NA OSOBNÚ NÔTU

Pripojím, ak dovoľíte, aj osobnú reminiscenciu. Vďaka dobrej kooperácii Slovenskej národnej knižnice s Veľvyslanectvom Slovenskej republiky v Českej re-

publike, Slovenským inštitútom v Prahe a Národní knihovnou České republiky vznikol v roku 2008 medzinárodný výstavný projekt *Cesty slovenskej knihy: Od Proglasu k postmoderne*. Venovaný bol 90. výročiu vzniku prvého spoločného štátu Čechov a Slovákov.

Ako spoluautor a manažér tohto expozičného projektu som od prvej chvíle vedel, že do monumentálnej výstavy treba zakomponovať aj ukážky brilantnej umeleckej tvorby Lidy Mlichovej a jej otca Jana Vrtílka. Mimoriadne ma potešila – až dojala – ochota Lidy Mlichovej, ktorá nám veľkoryso poskytla rodinné klenoty. Hádám ani nemusím zdôrazňovať, že tieto skvosty umeleckej knižnej väzby sa stali nielen obrovským diváckym magnetom, ale aj predmetom intenzívneho mediálneho záujmu.

Štyri prezentácie výstavy – v Prahe (Galerie Klementinum), Martine, Bratislave a Levoči (všetky v budovách Slovenského národného múzea) – si pozrelo takmer 135 000 návštevníkov. Majstrovská tvorba Jana Vrtílka a Lidy Mlichovej bola vďaka *expozícii Cesty slovenskej knihy: Od Proglasu k postmoderne* zasadená do celkového historického kontextu vývinu našej knižnej kultúry. Aj vďaka ich dielam a modernému architektonickému riešeniu výstavy sa podarilo dosiahnuť kľúčový efekt. Atraktívna, ale citlivá fúzia starého a nového je zároveň funkčnou kombináciou, ktorá to dávne vhodne sprístupní a otvorí dnešnému záujemcovi. Išlo o uplatnenie analogického princípu, ktorý poznáme z architektúry, keď sa zrúcanina zafixuje a k jej starému murivu sa pripojí nová, možno až futuristická a často presklená časť. Práve toto prepojenie (integrácia) funguje ako sprostredkovateľské premostenie s ambíciou a potenciálom vtiahnuť „do hry“ náročného moderného recipienta – diváka ochotného a schopného zaoberať sa starou štruktúrou v novom objavnom kontexte.

Pevne verím, že v dohľadnom čase vznikne monografia, ktorá celstvo, komplexne a v širších historických, kultúrnych a umeleckých súvislostiach priblíži a zhodnotí bohaté dielo Jana Vrtílka a jeho dcéry Lidy Mlichovej. Zatiaľ sa musíme uspokojiť aspoň s konštatovaním, že ich umelecké knižné väzby vyžarujú silný zážitok krásy a nefalšovanú autentickú emóciu.

Keď mlčky stojíte pred týmito excelentnými dielami, uvedomíte si, že skutočná krása nie je v rýchlosti, udychčanom cestovaní ani bezhlavom hnaní sa za výsledkami a cieľom. Cieľ totiž nie je cieľ – cieľ je koniec. A my predsa nechceme končiť. Chceme sa zastaviť, meditovať, dýchať, obdivovať, milovať, dúfať, snívať. Trpezlivo obracať jednotlivé stránky a potom si vziať ďalšiu knihu, nový fascinujúci príbeh...

(PLUS JEDEN DEŇ)

EPILOG

Srdcová téma a umelecká činnosť Lidy Mlichovej môže pre niekoho v ére dominancie sociálnych sietí, nastupujúcej umelej inteligencie, vyhrotených existenčných zápasov, krvavého vojnového konfliktu neďaleko slovenských hraníc a iných geopolitických krízových javov pôsobiť ako luxus. Majme však na zreteli, že nakoniec ide vždy výlučne o ľudí, ktorí sú a budú aktérmi dobra a zla. Čitatelia – teda skôr nečitelia – so svojím mentálnym základom, tvorivosťou a empatiou vstúpia do procesov, v ktorých pôjde o život. Rozhľadnutí čitatelia dokážu informácie meniť na vedomosti a vedomosti na múdrosť. Kognitívna kríza prináša morálnu ignoranciu a rozklad spoločenského poriadku. Naopak, spojenie intelektuálnych, empatických, kreatívnych a umeleckých dispozícií predsta-

vuje fundament (jadro) altruizmu – a ten umožňuje záchranu a pokračovanie druhu.

Nostalgia, ktorú životný príbeh, aktivity a tvorba Lidy Mlichovej môžu evokovať, je rozhodne užitočná smerom dopredu. Okrem naznačeného býva takáto nostalgia okúzľujúca v dotykoch a spojeniach s reminiscenciami na úžasnú silu knižných príbehov. Najkrajšie na celom procese je, že táto zdanlivo nostalgická túžba sa dá naplniť. Prekážky sú zvládnuteľné. Nejde o stratený raj, ktorý už nikdy nik nedosiahne. Hľbavý, vnímavý čitateľ má vždy miesto, kam sa môže vrátiť. Veď disponuje svojím domovom – vesmírom plným nevyčerpatelných knižných zásob, ktoré mu nedovolia zahynúť.

Aj takéto posolstvo si možno odniesť z nostalgického rozprávania Lidy Mlichovej, respektíve z jej magických príbehov zo starých čias, ktoré s obľubou nazýva noblesou knihárskeho remesla.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

CABADAJ, Peter. 2024. Osud hlboko zviazaný s knihou: Rozprávanie o Janovi Vrtílkovi a Lide Mlichovej. In: *Listy Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac*. roč. 31, č. 3, s. 2 – 4.